

характеристик референтів, виступає як семантичний атрибут, а в умовах контекста служить способом апроксимації, функціонує в якості гіперболи.

Ключевые слова: рекламний текст, числительное, заголовок, основной рекламный текст, слоган, эхо-фраза, вербальный логотип, прескриптор.

Reva Nataliya. The Status of Numeral in Cosmetics Magazine Advertising. The article presents an attempt to identify numeral as the reflector of the numeric words sector in the cosmetics magazine advertisements for women in terms of the English language. For the first time the attention is being focused on the functioning of the numeral in different compositional blocks of the texts in question. The types of the numerals and the ways of their presentation in ad texts are being analyzed. It was specified, that the sector of numeric words is inherent in each cosmetics magazine ad for women. The cardinal number occupies the prior position within the sector. The usage of numerals in the texts of cosmetics magazine ads is specific. They are manifested in the form of international ideographs – figures. In the ad texts the numeral indicates quantitative characteristics of the referents, it is a semantic attribute. In the terms of a context the numeral is a means of approximation, have a hyperbolic character.

Key words: ad text, numeral, heading, main ad text, slogan, echo-phrase, verbal logo, prescriptor.

Стаття надійшла до редколегії
01.03.2013 р.

УДК 811.133.1.003.32

Лариса Сидельникова

Еволюція літер-ідеограм у французькому письмі ІХ–XVIII століть

У статті наведено результати дослідження ідеографічних особливостей літерних знаків французького письма від ІХ до XVIII ст. Актуальність дослідження зумовлена потребою визначити функціональне навантаження літерних знаків, їх детальну класифікацію в ідеографічному аспекті. Основне завдання статті – виявити ідеографічні особливості розвитку літерних знаків французького письма в окремі історичні періоди. Опис еволюції різних функціональних типів графем на кожному окремому етапі історії французької мови дало змогу простежити динаміку розвитку морфологічного принципу написань. Уперше доведено, що французька графіка ІХ–XVIII ст. являла собою ідеографічну систему письма, що привело до універсалізації та кодифікації повідомлення, до використання знання певного коду для його розкриття.

Ключові слова: ідеограма, морфограма, логограма, графема, морфологічний принцип письма, французька мова.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній графічній лінгвістиці дослідження графіки й орфографії французької мови здійснюється за різними науковими напрямками. Зокрема, еволюцію становлення орфографічної системи в окремі періоди розвитку французької мови досліджували В. Г. Гак, Н. О. Катагощина, А. Доза, R. Thimonnier, Ch. Brunot, J. Calvel, N. Catach, Ch. Beau-lieux, M. Cohen, A. Picoche, Ch. Marchello-Nizia та ін. У новітніх вітчизняних наукових розвідках щодо вираження писемної мови увагу приділяють здебільшого нелітерним елементам письма (О. В. Станіслав, І. О. Гунчик, А. С. Сизенко, А. В. Новікова, Л. Ю. Єрмоленко) або лексичній орфографії, яка встановлює фонетико-графічні особливості термінологічної лексики (О. А. Лабенко, І. В. Ситдикова, М. А. Цюпа) та шляхи адаптації запозичень різних мов у французьку (В. М. Мазниченко, О. М. Федченко, Т. М. Хайчевська, О. В. Кромбет). Отже, системне вивчення літерних, алфавітних знаків французького письма залишається поза увагою дослідників. Отже, відсутність у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці комплексного аналізу причин і результатів якісних та кількісних змін у складі графічної та орфографічної систем французької мови зумовлює **актуальність** представленого дослідження.

Мета статті – встановити особливості розвитку системи ідеографічних літерних одиниць французької графіки та орфографії, функціональний аналіз літер французького алфавіту в ідеографічному аспекті, виявити основні властивості цих літер-ідеограм.

Об'єктом дослідження є літерні знаки французької мови ІХ – початку XXI ст., **предметом** – ідеографічні особливості літерних знаків французької графіки й орфографії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У сучасній науці залежно від того, якого виду мовна одиниця позначається писемним знаком, розрізняють два види письма – *фонографія*, «запис звуків» та *ідеографія*, «запис ідей», два типи графічних знаків – фонограми й ідеограми. Фонограми – писемні знаки, що позначають звукові одиниці або звукові особливості мови. Вони лише побічно, через звучання, пов'язані зі значенням. Ідеограми – писемні знаки, що передають значущі одиниці мови граматичного або лексико-семантичного характеру безпосередньо, оминаючи звукове відтворення. Такі знаки дають змогу диференціювати на письмі різні граматичні форми одного слова й різні похідні одного кореня. Цей графічний засіб суттєво підвищує точність письма, повноту його відповідності мовній формі висловлення. Сам термін «ідеографія» (від грец. *idea* – поняття та *grafo* – пишу) вказує на здатність такого письма передавати абстрактні поняття. За визначенням Л. Є. Єрмоленко, «ідеографія – своєрідний вид писемності, який має у своєму арсеналі графічні знаки (ідеограми), що можуть позначати слова, поняття (логограми), подекуди навіть значимі частини слова (морфограми)» [2, с. 40]. Саме тому ідеографічне письмо часто називають *логографією*, оскільки основним графічним інвентарем є система логограм – закріплені ідеографічний знак до певного слова. Ідеографічне письмо також отримало назву *фразове*, оскільки, на думку німецьких учених Е. Доблхофера та І. Фрідріха, основні частини речення часто передавалися малюнковими знаками [1, с. 8].

Зазначимо, що сучасній французькій мові притаманне поєднання зазначених вище типів письма, водночас простежується тенденція до укорінення саме ідеографічних елементів, які перетворюються на граматичні або лексичні морфограми та логограми. У своєму дослідженні французька вчена Н. Саташ [3] довела, що всі голосні звуки французької мови мають декілька відповідників, отже, значна кількість фонограм, що передають голосні, наділені додатковою інформацією, крім відповідності усному мовленню. Зв'язок між морфологічною та фонографічною структурами у французькій мові є безперечним, оскільки чергування голосних представляє собою один із найпоширеніших способів словотвору. Цей факт засвідчує значна кількість морфограм, або маркованих графем, функція яких полягає в розрізненні на письмі графічних омонімів (омографів), існування яких є, певною мірою, специфікою французької мови. Отже, фонограми французької мови підлягають семіографічному розрізненню, що неможливо в усному мовленні. Цей феномен відображається у випадку графічного розпізнавання омофонів, які широко представлені в частковій омофонії (*chanter, é, ez, ai, ait, aient*).

Отже, у репрезентованому дослідженні ідеографію ми трактуємо як своєрідний вид письма, який має у своєму арсеналі графічні знаки, у нашому випадку – літерні, що можуть передавати певні значимі частини слова. З огляду на це, ідеограма – неподільний умовний знак лінгвопрагматичного та комунікативного характеру, що здатен відображати граматичні, лексико-семантичні та експресивні характеристики мови. Згідно з інформацією, яку несе в собі ідеограма у французькому письмі XI–XVIII ст., такі літерні знаки ми поділили на морфограми та логограми. *Морфограми* – графічні знаки, що передають певну лексичну або граматичну інформацію і, відповідно, можуть бути граматичними та лексичними морфограмами. Граматичні морфограми – носії морфосинтаксичної інформації. Наприклад, *(tu) mens* – являє собою три графеми *m/en/s*, перші дві промовляються та фіксують певні фонемі, отже, вони є фонограмами, фінальне *s* є монограмою, яка позначає другу особу однини. Лексичні морфограми – носії певного лексичного значення, який устанавлює візуальний зв'язок між коренем слова та похідним. Наприклад, слово *rang* містить у собі три графеми *r/an/g*, перші дві є фонограмами, *g* не вимовляється, але повідомляє про свою родину слів *ranger/rangement*, отже, виступає у цьому випадку морфограмою. *Логограми* – графічні літерні знаки, які несуть у собі семантичну інформацію та мають за мету розрізняти на письмі омофонічні написання. Отже, пропонуємо простежити розвиток окремих видів ідеограм у французькому письмі IX–XVIII ст.

У старофранцузькій мові (IX–XIII ст.) графеми характеризувалися поліфункціональністю, яка виявлялася в тому, що вони ставали фонограмами, морфограмами та ідеограмами залежно від функцій, які вони виконували в слові. Переважна більшість графем у IX–XIII ст. були фонограмами, оскільки передавали звуки мовлення. Водночас, декілька графічних комплексів були морфограмами, функція яких полягала в точному графічному відтворенні певних граматичних форм. Наприклад, літера *ë* наочно передавала фонетичні особливості, зокрема відображала на письмі редуковане [ə], яке в старофранцузький період мало особливу вимову і траплялося зазвичай наприкінці слів та при відмінюванні дієслів (*quë, Engleterrë, në, menoënt, erroënt, seclë*), монограф *é* – дієприкметників

минулого часу (*perdonét*), диграф **ee** – відтворення жіночої особи однини (*donnee, amee, entree, animee*), триграфи **eau** та **iau** – множину певних частин мови, монограф **ç** фіксував відмінювання дієслів у третій особі множини минулого часу дійсного способу (*aperçut, déchut, dreça, conmença*), монографи **s, x, z** виступали показниками множини різних частин мови (*les testes, les mals, sages, barbiaux, biaux, angoissoux, gentix, anz, braz, enfanz, nuytz, piez*), монограф **t** наочно відображав графічну форму третьої особи однини дієслів минулого часу (*aimet, desirret, vivet, serviet*). Згідно із даними кількісного аналізу 13 % старофранцузьких графем виконували морфографічні функції. Певні графеми виконували й іншу ідеографічну функцію, яка виражалася в наданні слову особливого експресивного образу в авторському стилі письма. Цю функцію виконували монографи **ä, ï, ü, y, ç, a** також сполучення, у складі яких були подвоєні літери: **aa, ee, ii, oo** та диграф **oe**, який пізніше злився в єдиний графічний знак **œ**. Наприклад, у деяких випадках монограф **ç** мав експресивне навантаження – відображення зменшувальної форми іменників (*liçon, arçuns*). Монограф **x** певною мірою слугував лігатурою. Кількісний аналіз показав, що 18 % старофранцузьких графем мали, крім фонографічних, й ідеографічні функції. Отже, значна кількість старофранцузьких графем, що передавали голосні та приголосні звуки, була наділена додатковою інформацією, крім відповідності усному мовленню. Отже, графічна система старофранцузької мови являє собою певну варіативність використання принципів і функцій графічних засобів для максимально чіткої та точної передачі фонетичної інформації.

Ідеографічні написання середньофранцузької мови (XIV–XV ст.) мали за мету, по-перше, розрізнити омофони (монограф **à**), по-друге, надати словам особливого графічного образу (диграфи **aa, ee, oÿ**), по-третє, відобразити графічне відтворення особливостей певних граматичних форм. У зв'язку з інтенсивним розвитком словотвірних та граматичних процесів французької мови XIV–XV ст. значна кількість графем (32 %) набуває якості морфограми. Наприклад, знак *акут* (монограф **é**) слугував графічним показником дієприкметників минулого часу, а також відмінникові форми другої особи множини (*vous devriés, vuilliés vous adviser*); у словах із книжними суфіксами *-dé* та *-ré* графема **é** виступала складником лексичної морфограми, оскільки брала участь у формуванні нових слів (*réduire, défendre*). Графема **au** фіксувала множину іменників, які в однині мали закінчення – **al**: *chevaus*, а також слугує маркером для позначення графічної форми злитого означеного артикля в однині та множині. Диграф **ay** передавав відмінникові форми першої особи однини дієслова *avoir*, закінчення першої особи однини минулого (*diray, trouvoy, regarday, demanday*) та майбутнього часів дійсного способу (*passeray, pourray, seray, mettray, porteray*). Графема **ee** віддзеркалювала закінчення жіночого роду однини (*donnee, amee, entree, animee*). Диграф **oy** відображав відмінникові флексії певних середньофранцузьких дієслів *devoir, voir, croire* у теперішньому часі дійсного способу. Диграф **uy** закріплював закінчення першої особи однини дієслова *être* теперішнього часу дійсного способу: *suuy*. Триграф **iau** виражав форму множини іменників та прикметників (*chalemiaux, ruissiaux, bourrioux, drapioux, rondiaux, nouviaux, bestiaux*). Монограф **l** є графічним показником множини іменників (*chevaux*), монограф **s** фіксує множинну форму самостійних частин мови, а також другу особу однини дієслів II–IV дієвідмін теперішнього часу дійсного способу (*Je viens, je vis, je fus, je me mis, fis je*), монограф **t** маркує форму третьої особи однини дієслів II–IV дієвідмін (*il met, il t'a fait, Espoir le garit, on doit*). Монографи **x** та **z** відображають множину всіх самостійних частин мови. Диграф **ll** передає форму жіночого роду займенників та прикметників (*celle, empolelle, telle, intellectuelle, loyalle, mortelle*). Диграф **nn** відбиває жіночий рід прикметників та закінчення третьої особи множини певних дієслів (*tenir, venir, prendre* тощо): *seinne, humeinne, viennent, tiennent, prennent*. Диграф **rr** виступає графічним маркером дієслівної форми майбутнього часу дійсного способу та теперішнього умовного способу: *mourray, verront, pourroit*. Диграф **ss** презентує розвиток суфікса – *esse* як результат еволюції латинського суфікса –*ece*: *forteresse* > від нар. лат. *fortaricea, noblesse* > від лат. *nobilece*, а також форму теперішнього часу умовного способу. Диграф **tt** є результатом еволюції зменшувального суфікса –*ette* (*bouchette, charette, vermillette, grossette, amourette, fleurette*) і позначає дієслівну форму другої особи множини теперішнього часу дійсного способу (*faittes*). Триграф **ngn** є ознакою третьої особи однини дієслів теперішнього часу умовного способу (*tiengne, se plaignent, preingne, souviengne, qu'il apprenge*).

Отже, графічна традиція французької мови XIV–XV ст. при передачі голосних звуків заклала підвалини широкого варіювання різних принципів письма: фонетичного, традиційного, морфологічного. Отже, на графічному рівні основними намаганнями авторів названого вище історичного

періоду було вже не тільки грамотно продемонструвати фонетичні особливості вимови, а й передати окремі граматичні явища, які були в мові, а також віднайти нові графічні засоби для розмежування омофонів.

Що ж до епохи Відродження (XVI ст.), то простежується тенденція до розширення парадигми морфологічних написань. Окрім указаних вище морфограм, властивих середньофранцузькій мові, що зберігалися в ту добу, слід додати й графеми **é, ù, y, ç, z, eu**, які виступали графічними маркерами дієприкметникових флексій минулого часу певних дієслів. Так, наприклад, з епохи Відродження літера **y** мала функції морфограми, оскільки часто використовувалася при формуванні графічної форми дієприкметників минулого часу: *endurcy, nourrye, ravy*. Диграф **eu** відображав дієслівні флексії дієприкметника минулого часу, наприклад: *repceue, deue, leue, sçeu*. Диграфи **oi, oy** відбивали дієслівні флексії імперфекта та теперішнього часу умовного способу (*étoit, falloit, feroit, auroit*). Диграф **oy** фіксує тонічні форми особових прислівників однини, наприклад: *moy, toy, soy*. Графема **ç** виступала показником дієслівної форми минулого часу умовного способу (*tançast, menaçast, qu'il examinât, et prononçât, qu'ils renonçassent*), а літера **z** – маркером множини фактично всіх самостійних частин мови. Збільшилася і кількість логограм – графічних комплексів, за допомогою яких розрізняли омоніми на письмі. Цієї функції набула графема **ou**, яка розмежовувала такі граматичні форми, як **ou** (сполучник) та **ouï** (відносний або питальний прислівник).

Отже, в епоху Відродження в графічній системі французької мови відбувається розширення парадигми окремих морфологічних написань. Французька графіка XVI ст. для відтворення голосних звуків поступово збагачує фонетичний принцип письма, насамперед ідеографічними написаннями.

До системи морфограм у новофранцузький період увійшли такі графічні комплекси, як графема **ë**, що фіксувала жіночий рід іменників та дієприкметників минулого часу (*revuë, etenduë*), диграф **oi** – дієслівні флексії інфінітива та імперфекта, монограф **î** – відмінникові форми доконаного минулого часу (*fîtes, vînt, qu'on instruisît, naquîtes*). Монограф **û** фіксував форми дієприкметників минулого часу: *vûë, lûë, vû, dû*, графічну форму субжонктиву в імперфекті: *qu'il crût, qu'on voulût*, а також форму субжонктиву плюсквамперфекту допоміжного дієслова *avoir*. Монограф **y** – форма займенника *y* та в сталому виразі *il y a*. Графема **ç** почала фіксувати форми субжонктива в імперфекті та дієприкметника теперішнього часу (*en renonçant, en prononçant, en exerçant, en fe lançant*). Диграф **un** фіксував графічну форму неозначеного артикля чоловічого роду однини або виступав складовою частиною у творенні прикметників та прислівників: *aucun, quelqu'un, chacun*. Деякі автори XVII–XVIII ст. замість літери **u** при передачі неозначеного артикля використовували літеру **v** для того, щоб розрізнити на письмі форму артикля з формою числівника – *один*, які збігалися. Триграф **eue** фіксував флексії дієслова *avoir* жіночого роду дієприкметників минулого часу.

Слід зазначити, що з епохи Відродження вживання подвоєння літер мало логографічний характер, так диграф **ff** розрізняв деякі омофони, зокрема іменник *souffre* (від латин. *sūlphur*) та форму дієслова *souffrir* (від нар. латин. *sufferire*) у третій особі однини теперішнього часу дійсного способу – *souffre*. Диграф **ll** використовувався для розрізнення таких омофонів, як: *sale* > від давньонім. *salō / salle* > від фр. *sal, galon* > від старофр. *garlande / gallon* > від норман. *galon* та ін. З новофранцузького періоду подвоєння **rr** для розрізнення значення таких слів: *cire* > від латин. *cera / cirre* > запоз. з латин. *cirrus, guère* > від фр. *waigaro / guerre* > від фр. *werra, mari* > від латин. *maritus / marri* > від фр. *marrjan*. Гемінанти **tt** розрізняють семантичне навантаження таких слів як: *côte* > від латин. *costa / cotte* > від фр. *kotta / cote* > запоз. з латин. *quota, buter* > від фр. *but / butter* > від жін. форми *but, date* > запоз. з латин. *data / datte* > запоз. з прованс. *datil, luter* > запоз. з латин. *lutare / lutter* > від латин. *luctare*.

У графіці XVII–XVIII ст. за рахунок упровадження супраграфемного знака *циркумфлекс* з'явилися нові логограми, які почали розрізняти омофони на письмі. Йдеться насамперед про такі логограми, як **â, ô** та **û**. Зокрема, монограф **â** слугує розрізненню таких омофонів: *matin – mâtin*; **ô** розрізняє такі омонімічні слова *côté – cote, rôder – roder, vôtre – votre, nôtre – notre*; **û** слугує розмежуванню графічних форм прийменника місця (*sur*) та прикметника (*sûr*).

Серед основних особливостей французької графіки XVII–XVIII ст. слід також указати на широке використання орнаментних літер: знак **ç** замість літери **c** (*sçavant*), а також **f** на місці **s** (*efprit, font, ufage, befoin, confulté*). Автори та друкарі вдавалися до таких знаків із прагматичною метою: надати

слову особливого графічного образу, привернути увагу читача, а тому застосовували експресивні візуальні засоби.

Отже, у новофранцузький період простежується дедалі ширше проникнення в графіку морфологічних та логографічних написань, що сприяло подальшому укоріненню морфологічного та диференційного принципів французького письма.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Графічна плурисистема французької мови IX–XVIII ст. складалася з двох основних підсистем: фонограм та ідеограм, які мають специфічне функціонування в системі письма. Літера-ідеограма французького письма – умовний знак, який відображає граматико-лексико-семантичні відношення в середині мовного континууму. У старофранцузькій мові переважна більшість літер була фонограмами, поодинокі випадки літер-ідеограм мали за мету відтворити певні морфологічні явища. У французькій мові XIV–XVI ст. значно розширюється парадигма ідеографічних написань за рахунок появи таких ідеограм, як морфограми (лексичні та граматичні) і логограми. Це зумовило рівнозначність у застосуванні фонетичного та морфологічного принципів у зазначену епоху. У новофранцузькій мові ми зафіксували процес унормування та стабілізації зазначених процесів, що, загалом, і спричинило перехід від кількісних характеристик до якісних. Загалом французька графіка IX–XVIII ст. була ідеографічною системою письма, оскільки основна функція її графічних засобів – продемонструвати не тільки звукову сторону мови, а передусім її семантико-морфологічні відносини.

Наше дослідження відкриває перспективу подальших наукових розвідок, зокрема вивчення комунікативно-прагматичних та структурно-семантичних особливостей літер-ідеограм у сучасному французькому медійному та інших видах дискурсу, аналіз ідеографічних підсистем сучасного французького письма, стилістичної функції ідеограм у різних системах письма, універсальність французької графіки тощо.

Джерела та література

1. Доблхофер Э. История письма. Эволюция письменности от Древнего Египта до наших дней / Эрнест Доблхофер, Иоганнес Фридрих ; [пер. с нем. Г. М. Бауэра, И. М. Дунаевской]. – М. : ЭКСМО, 2002. – 400 с.
2. Єрмоленко Л. Ю. Піктографічні та ідеографічні знаки у сучасній французькій мові / Лариса Юрїївна Єрмоленко. – К. : Вид. Карпенко В. М., 2005. – 220 с.
3. Catach N. Histoire de l'orthographe française / Nina Catach, Renée Honvault, Irène Rosier-Catach. – P. : Champion, 2001. – 425 p.

Сидельникова Лариса. *Эволюция букв-идеограмм во французском письме IX–XVIII столетий.* В статье представлены результаты исследования идеографических особенностей буквенных знаков французского письма с IX по XVIII в. Актуальность исследования обусловлена необходимостью определения функциональной нагрузки буквенных знаков, их детальной классификации в идеографическом аспекте. Основная задача статьи – выявить идеографические особенности развития буквенных знаков французского письма в отдельные исторические периоды. Описание эволюции различных функциональных типов графем на каждом отдельном этапе истории французского языка позволило проследить динамику развития морфологического принципа письма. Впервые доказано, что французская графика IX–XVIII вв. представляла собой идеографическую систему, что привело к универсализации и кодификации сообщения, к использованию знания определенного кода для его раскрытия.

Ключевые слова: идеограмма, морфограмма, логограмма, графема, морфологический принцип письма, французский язык.

Sydelynykova Larysa. *Evolution of the Letter-Ideograms in French Writing IX–XVIII Centuries.* The article presents the results of the study ideographic features of literal signs in French writing from IX to XVIII century. The relevance of research due to the need to determine the functional load of literal signs, their detailed classification in ideographic aspect. The main objective of this research is to identify ideographic particularities of literal signs in French writing to the various historical periods. Description of the evolution of different functional types of graphemes in each stage of the history of the French language traces the dynamics of the morphological principle of writing. First demonstrated that the French graphics in IX–XVIII centuries was an ideographic system, which led to the codification and universalisation of messages, to use the knowledge of a certain code for its disclosure.

Key words: ideogram, morphogram, logogram, grapheme, morphological principle of writing, French.

Стаття надійшла до редколегії
22.03.2013 р.